

مروری بر آثار

آیت الله سید عبدالحسین لاری

در آستانه بزرگداشت آیت الله سید عبدالحسین لاری

آینه پژوهش

فقیه، اصولی، سیاست مدار، مبارز و مجتهد سرشناس جنوب مرحوم آیت الله حاج سید عبدالحسین نجفی لاری از سادات محترم شاه رکن الدین دزفولی و از شخصیت های نامور این خاندان است. پدرش سید عبدالله دزفولی نجفی و مادرش فاطم بیگم دختر آقا سید محمد دزفولی بود و برادران وی، مرحوم سید عبدالحسن و سید عبدالرسول از علمای نجف اشرف و از اصحاب مرحوم میرزای بزرگ به شمار می آمدند.

سید عبدالحسین نجفی لاری به سبب نقش محوری در مبارزات مردم جنوب ایران علیه انگلیسیان و نیز حوادث مشروطه و دیگر حوادث سیاسی آن روزگار از شهرت و آوازه بیشتری نسبت به دیگر برادرانش برخوردار شد. تقوی و خدامحوری در کنار درایت سیاسی و شجاعت و دلیری تحسین برانگیز سید سبب احترام و عشق فراوان مردم جنوب و بویژه لاریان نسبت به وی شد و کم کم مجتهد و مرجع تقلید بلامنازع مردم آن خطه گشت. وجود هرج و مرج سیاسی و بیدادگری دیوانیان و نمایندگان دولت مرکزی در کنار محبوبیت و پذیرش عمومی به سید فرصت داد تا باورهای فقهی در خصوص موقعیت فقیه در جامعه اسلامی را به آزمایش بگذارد و اندیشه حکومت اسلامی را در حوزه ای کوچک و محدود مطرح سازد. گرچه این اندیشه توفیق چندانی در عمل پیدا نکرد، اما افکار و عملکرد سید را به موضوعی قابل مطالعه و بررسی تبدیل کرد. شاید همین موقعیت موجب شد برگزاری همایش بزرگداشت وی توصیه رهبری قرار گیرد و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی آن را در دستور کار قرار دهد.

سید عبدالحسین لاری در خاندان علم و دانش به دنیا آمد و از این رو، تحصیلات اولیه دینی را در نجف اشرف و احتمالاً در نزد پدرش گذراند. از استادان دوره سطح وی در کتب تراجم نامی به میان نیامده است و تنها به یادکرد چند تن از اساتید دوره خارج وی همچون: شیخ محمد حسین کاظمینی، شیخ لطف الله مازندرانی، شیخ محمد ایروانی معروف به فاضل ایروانی، آخوند ملا حسینقلی همدانی و میرزا محمد حسن شیرازی، بسنده کرده اند.

درگیری با قوام الملک و ظل السلطان، پشتیبانی از قیام بوشهریان به سردمداری رئیس علی، صدور فتوای جهاد علیه انگلیسیان، تحریم خرید و فروش و مصرف اجناس خارجی، آوارگی و مهاجرت های متعدد، به غارت رفتن خانه و کاشانه سید و ده ها موضوع دیگر از حوادث قابل مطالعه و بررسی در زندگی سید عبدالحسین لاری است. این همه حادثه در زندگی یک شخصیت دینی، وی را در موقعیتی قرار می دهد که برگزاری بزرگداشت برای بررسی زندگی و حوادث زمان او توجیه پذیر باشد. از این رو، وزارت ارشاد اسلامی با همکاری انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، بنیاد فارسی شناسی، استانداری فارس و فرمانداری لار از یک سال پیش به فکر برگزاری کنگره بزرگداشت سید عبدالحسین لاری افتادند و با تشکیل ستادی به تنظیم برنامه های اجرایی کنگره پرداختند. ستاد مزبور دفتری در قم تشکیل داد و به احیای کتاب ها و رساله های آن مرحوم جهت ارائه در کنگره پرداخت. ستاد، کارهای تحقیقی خود را به عهده بنیاد معارف اسلامی قم واگذاشت و این بنیاد نخست به تهیه نسخ اصلی کتاب ها و رساله های سید مبادرت ورزید. نسخه هایی از کتاب های سید که در دست وارثان وی پراکنده بود، گردآوری شد و بسیاری از آنها که همچنان خطی باقی مانده بود، استنساخ شد که بیش از ۳۵۰۰ صفحه می شود. محققان بنیاد یاد شده، اقدام به استخراج آیات، روایات و اقوال فقها کردند. از آنجا که سید در مواردی به سبب اشتغالات سیاسی و تحریک، به کتب روایی دسترسی نداشت، روایات را نقل به معنی کرده است و در نتیجه کار تحقیق به دشواری گرایید. این مشکل در کنار سرعت کار و عجله در ارائه کتب تا زمان برگزاری کنگره موجب پایین آمدن نسبی کیفیت کار گردید.

در کتب اصولی و فقهی در مواردی به رغم تصریح سید به نام صاحب نظریه ای، محققان نام کتاب و نشانی دقیق آن را نمی دهند؛ برای نمونه می توان به موارد زیر از جلد نخست «تقریرات فی اصول الفقه» اشاره کرد: ص ۲۰، ص ۱۱؛ ص ۲۶، ص ۱۲؛ ص ۳۴، ص ۵؛ ص ۳۵، ص ۱۱؛ ص ۹۵، ص ۱۵.

همچنین در غالب موارد که سید قولی را با عنوان کلی از قبیل، بعض المحققین (ص ۳۰ و ۹۴)؛ مازعمه بعض (ص ۲۹۲)، عن بعضهم (ص ۲۵۵) و ... یاد می کند محققان به جستجو برای یافتن نام گوینده و محل ذکر آن نپرداخته اند؛ در حالی که این قبیل کارها حداقل کار در تحقیق و تصحیح متون است. بگذریم از آن که در مواردی سرعت عمل موجب بروز اشتباه هایی در تقویم نص و تنظیم عبارت شده است. کنگره با فراخوان مقاله درباره سید و نیز مسایل و موضوعات

سید عبدالحسین در رفتار و منش زندگی بسیار تحت تأثیر آموزش و تربیت استادش ملا حسینقلی همدانی بود و زندگی سرناسر مبارزه و جهادش تحقق دستورالعمل و راهنمایی های استادش در سر درس بود. سید عبدالحسین لاری روش و منش استادش را چنین نقل می کند:

«او از کلیه مجلوبات از بلاد کفره اجتناب می فرمود و قند و چای و دخانیات را استعمال نمی کرد. حتی از اطعمه و اشربه بازار، احتراز می کرد...» و یادآور می شود که: «آن عارف سالک مکرر می فرموده که من راضی نیستم کسی به حوزه درس من حاضر شود مگر آن که متقی باشد یا مجاهد و بر اثر این اعلام تهدیدآمیز بعضی از آقایان حضور در مجلس درس وی را ترک کردند.»

آثار چنین توصیه هایی نمود روشنی در مبارزات سید عبدالحسین لاری در جنگ جهانی اول و صدور فتوای جهاد علیه روس و انگلیس و نیز در فتوای تحریم کالاهای وارداتی از دول کفر داشت. فتوای فقهی سید که خود نشانی از تعالیم استادش ملا حسینقلی همدانی است، در رساله «پرسش و پاسخ فقهی» کاملاً نمودار است. سید در این رساله نفرت و انزجار خود را از دیوانیان و اهل ظلم و ستم همپای انزجار از پاره ای روحانی نمایان و دین فروشان نشان می دهد و حیل شرعی و توجیه های بی پایه برای سودجویی دنیوی از دین را نفی می کند.

سید در سال ۱۳۰۹ هجری قمری در پی درخواست تعدادی از مردم لار و به دستور میرزای شیرازی به منطقه مزبور می آید. در این منطقه، حوزه علمی تأسیس می کند و پس از آن عده ای از علمای مناطق مجاور به آنجا منتقل می شوند. بیش از بیست سال در این شهر سکونت می کند و مدام مردم را علیه ستم حاکمان برمی انگیزاند. زمزمه مشروطه خواهی و قیام علیه دربار فرصت لازم را در اختیار وی می گذارد و سید دیدگاه خود را در زمینه قانونمند کردن سلطنت و به تعبیر درست تر ایجاد حاکمیت بر اساس قانون دین، بیان می دارد. سپس بعضی از قوانین دین از قبیل تعزیرات را که در حوزه اختیار فقیه می دانست، به اجرا درمی آورد. نوشتن کتاب هایی در زمینه اداره اجتماع در کنار اجرای تعزیرات و چاپ و نشر تمبر به نام تمبر اسلام و مخالفت مدام با نمایندگان دولت مرکزی، اندیشه ایجاد حکومت دینی از سوی سید را به واقعیت نزدیک کرد و دلهره ای در دل نمایندگان حکومت مرکزی انداخت.

استدلال هر گروه را بررسی و نقد می‌کند و با توجیه و تفسیر دیدگاه مخالفان، در جهت هم‌آهنگ‌سازی و یا تقریب آن با نظریه خود تلاش می‌کند. سید در ضمن بحث، آثار و نتایج مترتب بر هر دیدگاه را یادآور می‌گردد و انتقادهای احتمالی بر دیدگاه منتخب را بررسی و به پاره‌ای از آنها پاسخ تشریحی می‌دهد و پاره‌ای دیگر را که ناشی از روایات موجود در بحث است، با تردید در سند روایات، وجود تقیه و محکم و متشابه در سخنان معصومان (ع) کم‌ارزش می‌سازد.

این کتاب قبلاً با تحقیق شیخ محمد جمیل از سوی مرکز جواد در بیروت نشر یافته است و کنگره بر آن است با تحقیق دوباره، آن را در مجموعه انتشارات خود قرار دهد.

عرفان‌السلمانی بحقایق‌الایمانی

دوست داشتن یا ناخوش شمردن دنیا همواره یکی از بحث‌های جدی در اخلاق اسلامی است. وجود آیات و روایاتی در نیک داشتن دنیا از سویی، و بد شمردن و پرهیز از آن از سوی دیگر، دانشوران را بر آن داشته تاراهی برای حل تنافی و آشتی بین آن دو بجویند. سید عبدالحسین لاری نیز که دغدغه چنین تنافی در آموزش‌های دین درباره دنیا را داشت، رساله‌ای کوتاه در حل این معضل پرداخت. وی طبق شیوه نگارشی خود، نخست به تحریر محل نزاع می‌پردازد و وجوهی را که در تبیین و تعیین محل خلاف ذکر شده، می‌آورد و آن‌گاه با دلایل نقضی و تشریحی آنها را رد می‌کند و نظر خود را مبنی بر حرمت «نفس حب دنیا» و تابع بودن حکم آن به حکم اهدافی که مقدمه دست‌یابی برای آن اهداف قرار گرفته است؛ بیان می‌کند. سید بحثی نیز در آثار مثبت یا منفی دنیادوستی می‌آورد و نمونه‌های تاریخی عواقب زشت دنیا دوستی را فراوری خواننده می‌نهد.

از نکات جالب و خواندنی کتاب، نقد دیدگاه شایع و زیانمند درباره آثار افسراطی حب اهل بیت (ع) که آن را برای زدودن هر نوع گناه کارساز و از انجام هر نوع کار نیک بسنده می‌داند. وی تأثیر حب اهل بیت (ع) را تنها در صورت هم‌آهنگی با کردار و رفتار شایسته می‌داند.

این رساله در سال ۱۳۱۳ هجری قمری به خط شخصی به نام علی اکبر طالقانی در تهران استنساخ و چاپ سنگی شده بود و اکنون با تصحیح و حروف چینی مناسب، برای کنگره مرحوم لاری آماده شده است.

اکسیر السعادة فی اسرار الشهادة

سید عبدالحسین لاری در این کتاب به پاسخ ایرادها و

مرتبط با زندگی، محیط و عصر سید توفیق دست‌یابی به تعداد مقاله قابل توجه داشته است که در کنگره ارائه خواهد شد.

مجله‌آینه پژوهش به پاس احترامی که برای سید عبدالحسین لاری به عنوان نویسنده و مجتهدی مبارز و تیزبین و فقیهی عامل و متقی، قایل است، نخست در فکر ارائه ویژه‌نامه‌ای در خور در نقد و معرفی آثار سید عبدالحسین لاری بود، اما به سبب تأخیر در آماده‌سازی آثار وی و به خاطر تعجیلی که در برگزاری کنگره پیش آمد، بهتر آن دید با معرفی اجمالی پاره‌ای از آثار سید عبدالحسین لاری در این مهم، سهم گردد.

*

آثار سید عبدالحسین لاری را می‌توان در پنج بخش فقهی، اصولی، اعتقادی، حدیثی قرآنی و سیاسی دسته‌بندی کرد:

المعارف‌السلمانیه

از بحث‌های مهم و جدی در کلام و بویژه کلام شیعه، مبحث چگونگی علم رهبران برگزیده الهی است. این بحث در بین اهل سنت نیز درباره علم پیامبر اکرم (ص) و انبیاء گذشته مطرح است. دیدگاه غالب آنان پذیرش مراتبی از اشتباه و خطا از پیامبران و بویژه پیامبران گذشته است و در نتیجه علم آنان را محدود می‌دانند. در برابر آنان متکلمان شیعه، چنین باوری را ندارند و جز اندکی از دانشوران گذشته شیعه، چنین پدیده‌ای را شایسته و بایسته رهبری برگزیده خدایی نمی‌دانند و آن را با فلسفه و حکمت ارسال راهنما از سوی حکیم هم‌نوا نمی‌شمارند. بحث یاد شده در بین متکلمان شیعه اختصاص به پیامبران ندارد؛ علم امام (ع) نیز از بحث‌های مطرح در این حوزه است. سید عبدالحسین لاری کتاب یاد شده را در همین باره نگاشته است. وی بطور جد طرفدار باور به علم حضوری گسترده امامان معصوم است و در این کتاب بر این مطلب استدلال می‌کند. وی نخست چهارچوب بحث را روشن می‌کند و به تعبیر دیگر تحریر محل نزاع می‌کند و بحث را درباره چگونگی و حدود علم امام به مفهوم کسی که ریاست الهی بر همگان (در شکل برگزیده مستقیم و یا با واسطه پیامبر-ص) دارد، از زاویه علم غیر اکتسابی می‌داند و آن را از علم الهی که علم حضوری بر معلومات در شکل علم بر علیت و معلولیت است، جدا می‌کند. آنگاه آرای موافقان و مخالفان دیدگاه منتخب را بیان و دلایل و چگونگی

رسالة فی المحکم والمتشابه

رساله ای کوتاه درباره محکم و متشابه در قرآن است. وی نخست تعریف مشهور از محکم و متشابه را یادآور می شود. آنگاه آن را نقد می کند و تعریف خود را با این عبارت بیان می دارد:

«... انّ المستفاد من هذا الحكم كون المحکم هو المرجع والمتبع والمتشابه خلافه، فيكون الحكم من الآيات والروایات هو المستحکم بموافقة العقل والنقل المتبع والمتشابه ضده وعكسه وهو الموهون والمعارض ظاهره بمخالفة العقل او النقل القطعی المتبع...»

وی همچنین به چرایی وجود محکم و متشابه در قرآن می پردازد و آثار مثبت آن را ذکر می کند. علت بیان نشدن همه موارد متشابه از سوی امامان معصوم، را بیان می کند و مواردی از آیات متشابه را یادآور می شود؛ از قبیل: آیات تخصیص علم غیب به خداوند؛ نفی علم غیب از انبیاء؛ انتساب ذنب و یا نسیان به پیامبران؛ انتساب خوف به آنان؛ گزارش بی تابی های آنان در برابر سختی های دنیایی؛ طلب هدایت توسط آنان؛ انتساب نقص جسمی به پاره ای از پیامبران همچون لکنت زبان به موسی (ع). این رساله جهت نشر آماده شده است.

نصائح و فضائح (آیات الظالمین)

کتاب درباره زشتی ظلم و ستم نگارش شده است و در آن به ترتیب سوره، آیاتی که بر زشتی ظلم دلالت می کند گردآوری شده است. آیاتی که سید گردآوری کرده، بیش از چهارصد آیه است. او پس ذکر آیات، به بیان روایاتی که درباره موضوع یاد شده از پیامبر اکرم و امامان شیعه نقل شده است، می پردازد. سید در آغاز کتاب انگیزه اقدام خود را چنین بیان می کند «چون در این زمن فتن و محن به واسطه طول غیبت کبری و اندثار آثار و احکام انبیاء و خلفاء، و نواب حقیقی ختم الاوصیا و مهجور شدن امر به معروف و نهی از منکر و شدت انهماک خلق در محبت دنیا و کثرت رکون و آزمایش به اهل کفره و فجره و ظلمه... موجب شیوع و ذیوع ظلم و جور بی پایه و جور و ستم و احجاف بی اندازه باشد، ما لایطاق در جمیع آفاق و اصعاق وقاع و بقاع و قری و امصار و بلدان و بحاری و صحاری و قفار و بطون اودیبه و قلل جبال به حدی که لایحده قلم و لایقی به بیانه رقم... لذا لازم و واجب آمد به جهت حسم مادیّه این شبهه و اشتباه و غرور و اغراء و کفر و ارتداد رجوع نمودن به مستقلات عقل و محکّمات کتاب و سنت چنان که مضمون خبر ثقلین است...» این کتاب برای نشر آماده است.

شبهه هایی که درباره شهادت امام حسین (ع) مطرح شده، پاسخ می دهد. شبهه بیرون بودن قیام امام حسین (ع) از انواع جهاد مشروع؛ شبهه القای نفس در هلاکت؛ شبهه توجیه ناپذیر بودن ثواب های منقول برای عزاداری امام حسین (ع)؛ شبهه چگونگی تقدّم عزاداری امام حسین (ع) بر هر نوع عبادت؛ شبهه تردید در کفر قاتلان امام حسین (ع) و ده ها شبهه دیگر در این کتاب پاسخ داده شده است. سید ضمن اینکه تصریح می کند شفاعت تنها شامل توبه کنندگان است، می نویسد:

«... هذا التعلیل دلیل صریح فی تخصیص غفران الشیعه و شفاعة اهل الکبائر منهم بالتائبین منها فوراً من غیر اصرار و لا مهله و انّ غیر النادم المصرّ ولو علی الصغیرة دون الکبیرة بل ولو بمجرد العزم علی المعصية بل ولو بمجرد عدم التّوم فوراً و تسویف التّوبه فعلاً مأمون من الوعيد و غیر مؤمن بالمعاد و هو کفر و ارتداد و هذا من جملة ما يعصم الظهور و لم یبق فی تلك العمومات غرور و لا سرور». این کتاب تحقیق شده، آماده نشر است.

هدایة الطالبین فی اصول الدین

این کتاب به زبان فارسی و برای توده مردم در اصول اعتقادی شیعه نوشته شده است.

مرحوم سید در تعبیری در آغاز مبحث خداشناسی، به این هدف اشاره می کند و می نویسد:

«مطلب اول در اثبات وجود واجب الوجود است و ادله بر این مطلب بسیار است و لکن اکتفا می شود به چند دلیل که به فهم عوام نزدیک تر است...»

زبان به کار رفته به رغم آن که برای عوام در نظر گرفته شده، برای مردم امروز چنددان روان و آشنا نیست و سبک نگارش دوران ناصری را دارد.

در این کتاب اصول پنج گانه به طور فشرده و بدون شرح و تفصیل بررسی و اثبات شده است. روند بحث مشابه کتاب های کلامی متداول آن روزگار است و ابتکار و نوآوری ویژه ای در آن دیده نمی شود.

کتاب با پاورقی ها و توضیح های فراوانی که محققان کنگره بر آن افزوده اند، به نوشته ای سودمند در عقاید تبدیل شده است. از جمله کتب اعتقادی سید حواشی بر کشف المراد مرحوم علامه حلی و محاکمات در قطع مناظرات است.

مدّی پردازد و اندازه گیری صاع به کیل و وزن را مشخص می کند. وی نخست نظر فقها را در مقدار هر کدام از مد و صاع ذکر می کند و آن گاه دیدگاه مشهور و دیدگاه سلطان العلماء را که درهم را نصف مثقال صیرفی می دانست، نقد و بررسی کرده و با ملاک قرار دادن آن، دو دیدگاه به تعیین مقدار صاع براساس وزن های متداول از قبیل وزن استانبولی، عطاری، من تبریز، من شاهی و وزن نجفی می پردازد. وی همچنین آب کر را براساس رطل عراقی، تعیین و آن گاه بر پایه اوزان یاد شده، رطل عراقی را تفسیر و تبیین می کند. این رساله در مجموعه رساله های تحقیق شده سید نشر خواهد یافت.

پرسش و پاسخ

نوشته ای است بسیار کوتاه که در شکل فتوا ارائه شده و در پاسخ سؤال زیر است:

«استعمال مطعومات و مشروبات و ملبوسات و مصنوعات مجلوبه از بلاد کفره که جمیع یا اغلب اهالی آنها کفارند و منتشره در بلاد اسلامیّه شده، چه صورت دارد؟ بینوا توجروا» سید عبدالحسین لاری در پاسخ به این استفتاء حکم به حرمت بهره گیری از این نوع کالا می کند و دلایل حکم را نیز بیان می دارد. در ضمن به توجیه هایی که ممکن است برای جواز بهره گیری از کالاهای یاد شده ارائه گردد، پاسخ می گوید. آنگاه برای تأیید فتوای خویش، پاسخ مرحوم میرزای بزرگ را به همین پرسش، می افزاید. این فتوا به همراه رساله دفاعیه سید که در شرح و توضیح حکم جهاد نوشته است، نشر خواهد یافت. این فتوا با توجه به پایین بودن سطح زندگی مردم و امکان تولید در حد نیاز، اگر مورد توجه مسلمانان قرار می گرفت، استقلال اقتصادی و خودکفایی در کشور دست یافتنی تر از امروز بود.

التعلیقه علی ریاض المسائل

سید بر کتاب ریاض سید علی طباطبایی تعلیقه زده است. این تعلیقه در بخش طهارت و صلوات بسیار مفصل است و به عنوان نمونه کتاب طهارت وی بیش از ۳۷۹ صفحه خطی است. بخش های دیگر از قبیل کتاب تجارت، نکاح، ارث، قضا، شهادات، حدود و تعزیرات، قصاص و دیات بسیار به اختصار بر گزار شده است. در این کتاب پاره ای از آرای نو سید عبدالحسین را می توان یافت.

این کتاب از سوی بنیاد معارف اسلامی، تحقیق و جزو مجموعه انتشارات کنگره نشر خواهد یافت.

حواشی بر کتب روایی

آثار دیگر سید عبدالحسین لاری حواشی و توضیح هایی که بر کتاب کافی مرحوم کلینی و شرح الزیارة مرحوم شیخ احمد احسائی و نیز کتاب بحار الأنوار مجلسی نوشته است. گویا سید اکثر مجلدات بحار الأنوار را حاشیه زده اند. مرحوم سید علی اکبر آیت الله، فرزند سید لاری در پایان جزء هشتم از جلد نهم بحار الأنوار می نویسد:

«مخفی نباشد که این کتاب مستطاب کتابی است که حضرت مستطاب آیت الله فی الأنام حجة الإسلام مرحوم آقای والد ماجد - قدس الله نفسه و نور الله ضریحه - از ابتدا تا انتها مطالعه فرموده و به خط مبارک خود حاشیه بر آن نوشته ...»

امید است که ستاد برگزاری کنگره که تاکنون موفق به آماده سازی حواشی سید بر کتب روایی نشده است، پس از برگزاری کنگره با پی گیری کار، این دست از آثار سید را با تحقیق شایسته فرادست پژوهشگران قرار دهد.

تعلیقه بر صوم مدارک الأحکام

این رساله تعلیقه کوتاهی بر کتاب صوم مدارک الأحکام است. براساس گفته سید در آغاز این رساله، گویا کتاب مدارک الأحکام، مدّتی محور و مبنای بحث خارج یکی از اساتید سید بوده و او پس از مشارکت و بهره گیری از درس یاد شده، به نگارش این تعلیقه می پردازد. سید از این استاد به نام یاد نمی کند و تنها با عنوان «علامة مشائخنا الأعلام» وی را ذکر می کند. کلام سید به قرار زیر است:

هذه تعلیقات رشیقة و تحقیقات انیقة علقتها علی کتاب الصیام من مدارک الأحکام بعد ما استفدتها من علامة مشائخنا الأعلام فی نبذة من اللیالی والایام ...»

چنان که از عبارت بالا مفهوم است، سید در این درس مدّت زیادی حاضر نشده و گویا همین امر سبب نقص تعلیقه و اختصاص آن به تعداد انگشت شماری از مباحث صوم از قبیل تعریف صوم، نیت، قصد قربت، تداوم نیت، وقت نیت و مُطّرات روزه است. این تعلیقه با تحقیق نشر خواهد یافت.

رسالة الصاع والمدّ

رساله کوچکی است که در آن به تعیین ملاک و مقدار صاع و

تشریح الخیرة والتکلان

این کتاب دربارهٔ مشروع یا نامشروع بودن استخاره و چگونگی انجام آن است. سید پس از نقل اقوال گوناگون دربارهٔ موضوع یاد شده، به مشروعیت آن استدلال می‌کند و آن را طریق و موصل به واقع می‌داند. آنگاه مسائلی که دربارهٔ استخاره از قبیل نیابت در استخاره، تکرار آن برای یک موضوع، ترک انجام مفاد استخاره و امثال آن را مطرح است، بررسی می‌کند و در نهایت بحثی در باب مباحله می‌افزاید.

از مقدمه کتاب پیداست که سید آن را در شرایط سخت آوارگی و درگیری‌های سیاسی نوشته است. در آغاز می‌فرماید: «فیقول العبد المتحیر فی البلدان والمتبعّد عن الأهل والأوطان المبتلی بنوائب الزمان وطوارق الحدیثان وافترق الأحبة والأخوان عبدالحمین الموسوی التستری ...» کتاب تحقیق شده و در مجموعه انتشارات کنگره نشر خواهد یافت.

سؤال و جواب فقهی

کتاب به زبان فارسی است و پاسخ مسایل فقهی شخصی به نام محمد اشکنانی انصاری است که گویا مسأله‌دان و مورد اعتماد اهالی روستای خود بود و مسایل مورد ابتلای مردم را از سید می‌پرسید. این کتاب یکی از آثار ارزشمند و راه‌گشا در تحلیل و بررسی زندگی، طرز فکر مردم، روابط شان با حاکمان وقت، نقش ملایان روستاها، شرایط اقتصادی و ده‌ها موضوع ریز مردم‌شناسی است. کتاب همچنین تیزبینی و آزادمنشی سید را در زندگی بخوبی نشان می‌دهد. کتاب به سبب شکل پرسش و پاسخی آن، واقع‌گرایانه و بدون از برداشت‌های انتزاعی فقهی است. پاره‌ای از مسایل که می‌توان در این کتاب یافت به شرح زیر است:

۱. چگونگی سلطه دیوانیان و شگردهایی که برای توجیه دینی رفتار خود داشتند، نوع هدایا و پیش‌کشی‌های متداول، تصرف اموال رعایا، مشروع جلوه دادن رفتارهای ناشایست از راه معاشرت با افراد به ظاهر دینی. برای نمونه در سؤال پنجاهم می‌خوانیم:

«گماشتگان و نوکران و ناظران و پیش‌خدمتان و چاکران اهل ظلمه و دیوانیان می‌روند در کربلا و نجف موافق پنج تومان به مجتهدین می‌دهند آنچه از حرام و پیش‌کشی که به ایشان داده‌اند، از هر ولایت که می‌روند و چه دیوانی می‌گیرند و هر تصرفاتی و هر ظلمی که کرده‌اند که موافق صد تومان زیادتر است به همان پنج تومان همراه ایشان صلح می‌کنند و به ایشان می‌بخشند مجتهدین، این صحیح است یا الّا فلا؟»

پاسخ: صحیح نیست بلکه به قدری که داده است هم محسوب از مظالم نمی‌شود؛ زیرا که این از اموال معلوم المالك است نه

مجهول، ولی از باب از خرس مویی، از ایشان می‌گیرند.»

۲. شیوع خرافات و سرکیسه کردن مردم از طریق دعائوسی، رمل و جادو، برای نمونه در سؤال صد و پانزده و پاسخ آن بخوبی هویدا است:

«سؤال: بعضی کتاب‌های دعوات مثل جامع الدعوات که چاپ کرده‌اند، بعضی ملاها دارند، بیمارنامه دارد و اسم مادر بیمار به حساب جمل بیرون می‌آورند و می‌گویند که بیمار فلان روز و فلان شب نظر به او زده‌اند، یا پریان به او آزار رسانیده‌اند، فلان دوا و فلان آیه می‌نویسند و فلان مرغ و فلان گوسفند بکشند که بیمار شفا می‌یابد. این کار کردن مکر و عوام‌فریبی می‌باشد یا عیبی ندارد؟»

جواب: بلی کتاب بیمارنامه و حساب‌نامه و فال‌نامه و آنچه در آن‌ها نوشته شده از مجعولات اکاذیب درویش و صوفیه است. در مجالس صدوق روایت است که «ما آمن بی من صدق کائناً او معرفاً؛ یعنی هرکسی که تصدیق آنها نماید، ایمان به پیغمبر نیاورده و نیت آنها هم دروغ و افتراست. انما یقتدی الکذب الذین لایؤمنون.»

۳. دربارهٔ آداب برخورد مردم با مجتهدان، در سؤال شصت و ششم آمده است:

«این ذره عوام کالأنعام بلکه از انعام پست فطرت ولیکن اسمش به انسان است نه حیوان ...»
و در سؤال صد و نوزده می‌خوانیم:

«فدای تراب نعال مبارکت گردد، این ذره بی‌مقدار عامی تبه روزگار ...»

و از این نوع تعابیر فراوان دیده می‌شود. و نیز عباراتی که موقعیت زنان، کنیزکان را نشان می‌دهد. این رساله توسط کنگره در حال آماه‌سازی است.

تعلیقه بر مکاسب شیخ انصاری

سید بر بخش‌های زیادی از اصل مکاسب شیخ انصاری و ملحقات آن تعلیقه زده است. کتاب نکاح، کتاب وصیت، رضاع، رساله تقیه، موسعه، مضایقه و قضای از میت، از جمله مباحث ملحق بر مکاسب شیخ است که سید بر آن‌ها تعلیقه زده است. تعلیقه سید بر اصل مکاسب در سه جزء و دو جلد است: جزء اول مکاسب محرمه؛ جزء دوم بیع و جزء سوم خیار است. سید این تعلیقه‌ها را در نجف نوشته است. این تعلیقه جهت نشر آماده شده است.

تعلیقه بر قضاء جواهر الکلام

از آثار دیگر سید تعلیقه وی بر کتاب قضای جواهر شیخ

توضیح می‌دهد. این رساله برای نشر در مجموعه انتشارات کنگره، آماده شده است.

از جمله آثار سیاسی به جای مانده از سید، کتاب قانون اداره بلدیه است که از سوی کنگره تحقیق و نشر می‌یابد.

تقریرات فی اصول الفقه

تقریرات اصول سید عبدالحسین شامل مباحث الفاظ است و تا پایان مبحث مطلق و مقید ادامه دارد. سید به طور صریح از استادی که تقریرات درس وی را نوشته یاد نمی‌کند. دو تعبیر در آغاز جلد اول وجود دارد که هر کدام می‌تواند به یکی از استادان سید اشاره باشد. در جایی می‌نویسد: «ووقفنا... باقتباس ما استفدنا من استاذنا العلامة علم الأساطین والفحول... سَمی رسول الله علیه وعلی آله المطهرین افضل السلام...» با توجه به این که تنها مرحوم شیخ محمد فاضل ایروانی از بین اساتید سید، سَمی رسول الله است، احتمالاً این کتاب تقریر درس اوست. در جای دیگر می‌نویسد: «... لَمّا ساعدنی سواعد التوفیقات الالهی علی الحضور فی محفل استاذنا الربانی واینا الروحانی جعلنی الله فداه...» و سید از استادش مرحوم ملا حسینقلی همدانی معمولاً با تعبیر اینا الروحانی یاد می‌کند به احتمال ضعیف می‌رود که کتاب تقریر درس وی باشد.

کتاب با تحقیق محققان بنیاد معارف اسلامی آماده نشر شده و جزو مجموعه انتشارات کنگره نشر خواهد یافت.

التعلیقه علی فرائد الأصول

این تعلیقه بر مباحث قطع و ظن، خبر واحد، شهرت، اجماع، برائت، اشتغال فرائد الأصول شیخ انصاری نوشته شده است و سید با نگارش این تعلیقه تقریباً مباحث اصولی را که در تقریرات خود مبحث الفاظ آن را بحث کرده بود، تکمیل کرده است. تنها بحث استصحاب، در این مجموعه مطرح نشده است که آن هم در یک رساله مستقل مورد تحقیق و پژوهش قرار گرفته است. این تعلیقه با تحقیق بنیاد معارف اسلامی برای کنگره سید لاری آماده شده است.

سید عبدالحسین لاری افزون بر این چند کتاب تعلیقاتی نیز بر قوانین الأصول میرزای قمی دارد که امید است تحقیق و نشر یابد. در پایان تلاش محققان بنیاد معارف اسلامی و تمامی دست اندرکاران برگزاری کنگره بزرگداشت را ارج نهاده، توفیق آنان را خواستاریم.

○

محمد حسن نجفی است که چون دیگر تعلیقه‌های سید همچنان خطی است.

حاشیه جامع عباسی

جامع عباسی اولین رساله عملیه به زبان فارسی است. عده‌ای از فقها، در گذشته تنها با حاشیه زدن بر جامع عباسی آرای فقهی خود را برای مقلدان خویش بیان می‌داشتند و جایگاه عروۃ الوثقی سید محمد کاظم یزدی را در دوره‌های بعد داشت. سید لاری نیز بر این کتاب حاشیه زده است.

رساله مشروطه مشروعه

به رغم آنکه سید لاری را از پشتیبانان مشروطه می‌شمارند، وی مشروطه مطلق را باور نداشت و پیش از آن که درگیری مشروطه خواهان و مشروطه مشروعه طلبان به وجود آید، به مشروطه مشروعه تأکید می‌ورزید و بر بطلان مشروطه مطلق استدلال می‌کرد. وی «قدرت و اقتدار مشروع را ناشی از افاضه و عنایت حضرت معبود می‌دانست... [بنابراین] هیچ نظر و شورایی و هیچ تدبیر و آراییی از هیچ عقل و عقلایی و هیچ ذی شعور و دانایی محل اعتبار و اعتنایی نبوده و نخواهد بود، مگر راجع به نظر صوابدید آراء و شورای انبیای عظام و علمای اعلام و نواب حضرت خیر الانام...» سید عبدالحسین لاری برای اثبات نظریه خود، افزون بر ارائه دلایل علمی به سرنوشت مردمی چون ترکان و فرانسویان که به مشروطه گردن نهاده‌اند و نیز مردمی چون افغانان که مشروطه را نپذیرفتند، استدلال می‌کند و بقای استقلال افغانستان را ناشی از رد مشروطه و از بین رفتن آن در ترکیه را معلول پذیرش مشروطه می‌داند. وی در این کتاب توصیه‌هایی برای چگونگی تنظیم قانون ملی ارائه می‌کند. بنیاد معارف اسلامی این جزوه را تحقیق کرده و نشر خواهد کرد.

رساله قانون در اتحاد دولت و ملت

از نوشته‌های سیاسی مرحوم سید لاری به زبان فارسی است. در این رساله مؤلف برای اثبات درستی مشروطه استدلال می‌کند. مشروطه‌ای که سید از آن دفاع می‌کند، همان مشروطه مشروعه‌ای است که پس از اختلاف بین مشروطه خواهان و طرفداران شیخ فضل الله نوری در صحنه سیاسی آن روز نمود پیدا کرد. در واقع سید به فکر مهار استبداد حاکمان قاجار بود و حاکمیت قوانین شرعی به دست آمده از مشاوره اهل علم را می‌طلبید. در این رساله سید انتظارات خود از مشروطه را بیان می‌کند و تفاوت دو نظام مشروطه مشروعه با دولت استبدادی را